

[Transcript] Raport o stanie świata Dariusza Rosiaka / Raport - sezon nieogórkowy - 9 sierpnia 2023

To jest Rapport o stanie świata.

Sezon nieogórkowy.

Dzień dobry Państwu przy mikrofonie Adrian Bąk.

Najpierw w lipcu, a teraz w sierpniu, w każdą wakacyjną środę, zapraszamy do słuchania rozmów o kulturze, gospodarce, cywilizacji, o ciekawych ludziach i ideach, bez patrzenia na zegarek, zresztą bez jakichkolwiek granic, szczególnie tych intelektualnych, bo sezon nieogórkowy to czas, gdy nasze mózgi niekoniecznie chcą mieć wakacje od myślenia, a wprost przeciwnie.

Pod wpływem temperatur nie tracą swoich właściwości, chłoną wiedzę i są gotowe na podróże nie tylko w przestrzeni.

Dziś podróż w głąb ludzkiej duszy.

W kolejnym odcinku raportu sezonu nieogórkowego porozmawiamy o wolnej woli.

Tak, czym tak naprawdę jest wola człowieka?

Czy rzeczywiście jest wolna?

A może tylko nam się wydaje, że tak jest i w gruncie rzeczy nie mamy wielkiego wpływu na naszą przyszłość.

I skąd w ogóle wiemy, czego chcemy w życiu, a czego nie chcemy?

O tym wszystkim powiemy dziś w sezonie nieogórkowym.

Sezonie ogórkowy to wakacyjna odmiana raportu o stanie świata, programu wspieranego przez słuchaczy.

Za wszystkie wpłaty serca Państwu dziękujemy, bo właśnie dzięki nim raport może powstawać. Jeśli ktoś z Państwa miał go ochotę dołączyć do grona naszych patronów, zapraszamy na profil raportu w serwisie Patronite.pl.

Za jego pośrednictwem najłatwiej nas wesprzeć.

Realizatorem programu jest Chris Wawrzak.

Jesteśmy niezmiennie w studiu efektura w Warszawie.

A moim gościem na łączach internetowych jest Jacek Dobrowolski, doktor filozofii, pisarz, autor książki

Czy wola jest wolna z Uniwersytetu Warszawskiego?

Dzień dobry.

Dzień dobry.

Przyznam, że niemałą trudność sprawiło mi przygotowanie, czy próba przygotowania do tej rozmowy.

Bo po pierwsze temat wolnej woli to jest taka studnia bez dna.

Właściwie jest rozmowa o wszystkim, o czym można sobie wyobrazić rozmowę, przynajmniej na poziomie nazwijmy to filozoficzną, egzystencjalnym.

Po drugie, im więcej czytałem, tym bardziej zdawałem sobie sprawę, że nie jestem w stanie nawet zdefiniować istoty rzeczy.

Dlatego może zaczniemy od takiej próby właśnie, o czym my właściwie będziemy rozmawiać.

Na pewno o czymś czego namacalnie nie ma, chociaż czego efekty możemy obserwować.

Ale no właśnie, co to jest, gdzie to jest, gdzie jest, jeśli jest, parafrazując klasyka, nie wiem, w głowie, w lewej półkuli mózgowej, w sercu, w duszy, gdzie szukać woli.

No jeżeli już to właśnie w duszy, ale może zacznijmy nie tyle od definicji, co próby wskazania samego obiektu, czy przedmiotu dyskusji, tylko spróbujmy może dać jakiś przykład z życia, który unaoczni nam dość dobrze, chociaż intuicyjnie i bezdefinicyjnie, o co tutaj chodzi. Są takie działania, na które nie mamy żadnego wpływu czy wydarzenia, na które nie mamy żadnego wpływu, na przykład gdy przewróci się drzewo pod wpływem wiatru, albo ułame się gałąź i nas zrani, to nie mamy temu drzewu tego zasłu. Ale gdyby ktoś tę gałąź podniósł z ziemi i nas nią uderzył, no to byłaby to coś zupełnie innego niż przypadek, w którym ta gałąź po prostu odpada z drzewa pod wpływem wiatru. Podobnie może być tak, że ktoś mnie popycha i ja wpadam na kogoś innego i w efekcie ten ktoś wpada na przykład w przepaści, albo wody, albo czegoś tam, ginie, albo znaję uszczepku, ale nie jest to moja wina, no bo ktoś po prostu mnie popchnął, więc to on jest winien. Natomiast gdybym to ja popchnął tego kogoś i on wpadł do tej przepaści, to ja bym był winien. Także są właśnie działania, co do których wierzymy, że mają tak zwanego sprawcę. Chociaż też tutaj dopowiedzmy, że zarówno w pierwszym, jak i w drugim przypadku coś zadecydowało, że pan znalazł się w tym miejscu, jednym albo drugim, czy to przy tej gałęzi, czy to właśnie w tej drugiej sytuacji, o której pan wspominał. No właśnie i w związku z tym można wyprowadzić bardziej ogólny wniosek, że w ogóle coś zadecydowało o wszystkim, co tam zaszło, nie tylko o tym, że ja się tam znalazłem, ale też o tym, że ktoś inny się tam znalazł i jeszcze ktoś inny, który mnie popchnął, jeżeli to ja zostałem popchnięty przez kogoś i to, że ten ktoś ma dyspozycję do popychania, mnie to też nie jest jakby sprawą jakiegoś przypadku, tylko też o tym coś zadecydowało, jakiś przyczyn, jakaś przeszłość tego człowieka, no bo nikt tak bez powodu przecież nie popycha kogoś i nie wrzuca, i nie wrzuca do wody, czy nie powoduje wypadku, w związku z czym można zakładać, że właśnie za wszystkim tym stają jakieś przyczyny. No i teraz kolejny wniosek, z tego można wyprowadzić, że jeżeli się nad tymi przyczynami zastanowimy, a zwłaszcza nad przyczynami tych przyczyn i kolejnymi przyczynami i tak dalej, i tak dalej, to po pierwsze to się wydaje ciągnąć w nieskończoność w tym szeregu przyczyn, przyczyn, i przyczyn, i przyczyn, i tak dalej, a po drugie ja szybko zauważamy, że w szeregu tych przyczyn większość to są wydarzenia, na które w ogóle nikt nie ma żadnego wpływu, żaden sprawca, który im, który tym przyczyną podlega, czy też który tych przyczyn jest skutkiem, żaden czyn nie jest czymś, co by z jakimś przyczyną nie wynikało. I co więcej, my nad tym przyczynem nie mamy wpływu. Znaczą ktoś na przykład może mieć dyspozycję do popychania ludzi, no bo z różnych powodów tak może być, prawda? Jest jakimś slustrowanym psychopata, czy kimś takim,

i na pewno znaleźlibyśmy jakieś przyczyny, które sprawiły, że on się właśnie tak zachowuje. Tutaj też mówimy o pewnych zaburzeniach psychologicznych, to pewnie jeszcze odrębny temat na rozmowę, na ile nieracjonalność też wchodzi w zakres tego, o czym rozmawiamy, prawda? Czy pewna patologia zachowania, taka chorobliwa? Tak, oczywiście. I tutaj granica jest oczywiście bardzo płynna, to znaczy nie da się wyznaczyć ściśle miejsca, w którym kończy się to, co byśmy chcieli uważać za działania zwolnej woli, a zaczyna się to, co jest skutkiem jakiejś patologii. To znaczy wyznaczenie takiej ścisłej linii granicznej jest po prostu niemożliwa. I zawsze w takich przypadkach granicznych, kiedy mamy właśnie do czynienia z działaniem, no powiedzmy, mocno niestandardowym patologicznym, czy odbiegającym od normy, przede wszystkim zastanawiamy się na tym, czy nie ma za tym jakiś konkretnych patologicznych przyczyn, nawet takich fizycznych typu jakiejś zmiany w mózgu. W związku z czym pokazuje to, że z jednej strony nasza wiara w wolną wolę jest bardzo, bardzo taka głęboko z nas zakorzeniona, silna i w pewnym sensie nie do odrzucenia. A z drugiej strony, kiedy przechodzimy do konkretów, to właściwie wcale w nią nie wierzymy, bo zakładamy, że jednak zawsze są jakieś przyczyny i to są takie przyczyny z porządku, który nazwiemy deterministycznym. To znaczy to nie są takie przyczyny, które mogą mieć kilka różnych skutków, tylko zgodnie z zasadą determinizmu. Konkretna przyczyna, a konkretny jeden możliwy tylko skutek. Jeżeli jakiś skutek odbiega od tego, co regularnie widzimy, to znaczy, że musiała być jakaś ukryta dodatkowa przyczyna, która to sprawiła, inaczej być nie może. O determinizmie, czy o innych szkołach jeszcze powiemy słówko, ale skoro sprowadził pan to na początku do przykładu, teoretycznie mógłbym teraz przerwać z panem rozmowę. Na początku właściwie, choć byłoby, no właśnie, byłoby zbyt wcześnie, ale wybieram, że tego nie zrobię. Natomiast wyobrażam sobie taką sytuację, że mógłbym to zrobić. Pytanie jednak, czy mógłbym postąpić inaczej? Czy mam wolną wolę w tym zakresie?

No więc to jest oczywiście podstawowe zagadnienie z zakresu metafizyki wolnej woli.

Czy są w ogóle, można to sformułować w ten sposób?

Przeformułować to pytanie można w inny sposób, ale znaczy to to samo.

To znaczy, czy mamy wiele różnych przyszłości przed sobą?

To znaczy takich przyszłości, powiedzmy, alternatywnych.

Czy jest przede mną taka przyszłość, w której ja robię A, albo taka, w której robię B, i taka, w której robię C?

Wszystkie te alternatywne przyszłości gdzieś tam, właśnie w jakimś niebycie, bycie niebycie przyszłości czekają.

I to, co ja wybiorę, to po prostu decyduję o tym,

dura z tych możliwości się u rzeczy Wisni

i stanie się teraz niżością.

Ale wszystko jest otwarte.

Żeby nasza wola była w takim mocnym, metafizycznym sensie wolna

i rzeczywiście sprawcza tak, jakbyśmy tego chcieli,

to tak musiałoby być właśnie.

To znaczy musiałoby przed nami istnieć wiele różnych dług do wyboru.

A tak nie jest?

No przecież tak jest.

Tak jest.

Wydaje się, że tak jest, prawda?

Ale pomyślmy o tym z drugiej strony.

Przeszłość, jeżeli podzielimy czas na przyszłość

i przyszłość, strażniejszość, jest tylko taką przerwą między nimi,

w zasadzie nieistotną.

Jeżeli podzielimy czas na przeszłość i przyszłość,

to zauważamy, że przeszłość jest tylko jedna.

Nie ma różnych, alternatywnych przeszłości.

Wszystko, co się stało, stało się tak, jak się stało

i nie stało się inaczej.

Powiesz, przeszłość też była przyszłością.

Z drugiej strony, można by powiedzieć.

Przeszłość była też przyszłością kiedyś.

Co może właśnie sugerować, że przyszłość też jest tylko jedna?

Bo inaczej jak zrozumieć to, że mamy wiele przyszłości

i nagle w tej chwili terażniejszej, która w zasadzie jest,

można powiedzieć, nieskończenie krótka,

bo już mili sekundę temu zaczyna się przeszłość,

a nawet mili, mili sekundę temu zaczyna się przeszłość, prawda?

I za mili sekundę też już jest przyszłość,

w związku z czym terażniejszość jakby wprowadza się

do jakiejś takiej chwili prawie, że nieistniejącej, ulotnej,
jak to możliwe, że w tej nieistniejącej i ulotnej chwili
dokonuje się coś tak niesamowitego,
jak przekształcenie wielu różnych dróg w jedną drogę.
To wydaje się dziwne i właśnie wymaga jakiegoś,
można powiedzieć, nadnaturalnego agenta.
I tutaj dochodzimy nawet na sprawy,
bo wydaje się, że to, jak rozumiemy wolną wolę,
w takim właśnie mocnym sensie
decydowania o tym, która z możliwych przyszłości
stanie się przeszłością jedną,
ta władza decydowania jest jakby boską władzą w pewnym sensie.
My niejako tworzymy pewien świat.
I to jest oczywiście związane z duszą,
która jest na podobieństwo Boga stworzona.
I de facto największe podobieństwo,
najciślejsze podobieństwo między człowiekiem a Bogiem
polega właśnie na wolnej woli.
I o to dochodzimy do punktu, w tym okazuje się,
że zasadzie wolna wola jest koncepcją teologiczną,
a nie antropologiczną.
I być może właśnie tutaj się gdzieś ta teologia
nakłada na antropologię,
czyli nauka o Bogu, wiedza o Bogu
nakłada się na naszą samowiedzę o człowieku.
I my to po prostu mylimy.
Nam się to po prostu miesza.
I robimy sobie takich małych Bogów,
co jest oczywiście nadzwyczaj kuszące
i pociągające i każdy chce być małym Bogiem.
Przynajmniej w tym zakresie swojego życia,
tworzyć swój świat,
niczym Bóg stworzył cały świat,
ja chcę stworzyć swój świat.
Ale czy rzeczywiście jesteśmy małymi Bogami,
to już się jakby nie mieści w jakimś naturalizmie z kolei,
tak jak powiedziałem.
Okazuje się, że wolna wola jest instancją nadprzyrodzoną,
ściśle metafizyczną,
ale w wymiarze fizycznym, w wymiarze naturalnym,
w wymiarze samej przyrody i jej praw
nie ma na nią żadnego miejsca.
Chociaż oczywiście ten kontekst teologiczny

on jest jak najbardziej uzasadniony,
no bo przecież chociażby w tej części świata
my wyrastamy z religii chrześcijańskiej.
Dwa kluczowe wydarzenia w chrześcijaństwie,
a może z perspektywy historii ozoficznej,
no dzieją się poprzez wolną wolę.
Dzięki wolnej woli człowiek korzysta
ze swojej własnej woli,
aby słuchać szatana, dlatego upada.
Popada w grzech pierworodny.
Z drugiej strony poprzez samą wolną wolę
że Jezus Chrystus toruje człowiekowi drogę do zbawienia
i tu też się pojawia pewne pytanie,
bo jakkolwiek odchodzimy dzisiaj,
czy odrzucamy, czy porzucamy religię,
czy religijność, odcinamy się od religii,
to jednak no właśnie wyrastamy z tej religii
i z pewnością nasza wrażliwość,
czy wolicjonalność jest w jakimś stopniu
zespólna z tą tradycją, prawda?
Tak jest, ma pan pełną rację.
Pełni zgadzam się z pana uwagami.
To wszystko jest nadzwyczaj trafne
i wydaje mi się, że jak najbardziej
ja bym dodał tylko tyle,
że właśnie okazuje się, że wolna wola
jest jakby takim rezydum religijności,
jakąś taką, jakimś takim osadem
by go się już nie da usunąć ostatecznie.
To jest oczywiście w tym sensie,
jeżeli jestem religijny albo wierzę w Boga,
czy w duszę chociażby, to jakby wolna wola
nie jest żadnym problemem,
ona się w to wpisuje doskonale
i w zasadzie nie mam z tym kłopotu.
Kłopot z wolną wolą się zaczyna wtedy,
kiedy ja odrzucam religię i Boga
i duszę nieśmiertelną
i w ogóle duszę jako jakiś niematerialny byt.
Bo wtedy pojawia się pytanie,
czy można mieć sumienie niezależny
od chrześcijańskiego czy religijnego
podejścia do wolnej woli.

Sumienie to chyba można mieć,
bo sumienie to coś innego niż wolna wola
i wydaje się, że można je mieć,
ale oczywiście są tacy, którzy mówią,
że bez wolnej woli nie ma żadnej odpowiedzialności moralnej.
To też się wydaje logiczne,
jeżeli ja nie odpowiadam za żadną przyczynę,
która jakby doprowadziła mnie do tego,
że zepchnąłem jakoś do przepaści,
to w pewnym sensie jestem niewinny.
Jakby nic nie mogłem poradzić na to, kim jestem.
Oczywiście aż tak daleko nie chcemy się posuwać
i zakładamy, że jednak człowiek może
coś poradzić na to, kim jest
i do pewnego stopnia odpowiada za to, kim jest.
Do pewnego stopnia właśnie,
wiemy, że do jakiego stopnia
to jest zawsze właśnie pytanie.
Na grę nie ma odpowiedzi
i zawsze to jakoś tam negocjujemy
w zależności od przypadku,
od kazusu, od stopnia winy,
od stopnia szkody i tak dalej.
To są sprawy w zasadzie kazuistyczne
dla sądów, tak naprawdę,
jeżeli mówimy o odpowiedzialności karnej
albo dla jak wieś tam, nie wiem,
sądów moralnych, jeżeli mówimy o czysto
moralnych czy etycznych jakichś
występkach, ale nie legalnych.
I w związku z tym zawsze
to oczywiście zakładamy
i tym różni się człowiek
od rzeczy między innymi właśnie,
że jest sprawcą,
że jest agentem, który
właśnie zakładamy wybiera
i robi to albo tamto,
choć mógłby tego nie zrobić.
Ale tak jak powiedziałem,
z punktu widzenia czysto
fizycznego, nie metafizycznego,
tylko fizycznego,

wydaje się, że ta koncepcja
nie może się utrzymać, bo
oczywiście, że można zagłądać,
że jest w końcu w fizyce też
probabilizm, czyli jakby wiele różnych
przyszłości, ale to
dzieje się na poziomie
mikrofizyki i trudno powiedzieć,
w jaki sposób to się łączy
z poziomem makro, na którym
my żyjemy, my jesteśmy dużymi
masywnymi obiektami i my podlegamy
w fizyce Newtonowskiej generalnie.
Chociaż oczywiście
próbuję się znaleźć
jakieś efekty kwantowe,
które, czy jakiś
wymiar oddziaływań
kwantowych
w mózgu ludzkim,
a to są bardzo mgliste w tej chwili jeszcze
wciąż poszukiwania
i badania, które nie mają jakoś
bardzo konkretnego i wyraźnego
rezultatu definitywnego,
ale próbuje się jakoś
połączyć
probabilizm w mikrofizyce
z działaniem mózgu
i na podstawie tego połączenia,
bo probabilizm
nie jest determinizmem, tylko
nazwijmy to
rozmiękczonego determinizmem, bo
probabilizm zakłada, że zdarzy się to
albo tamto, albo tamto z jakimś prawdopodobieństwem,
czyli nie wiadomo
dokładnie co się zdarzy, jaka będzie
dokładnie przyszłość, wiadomo tylko z jakim
prawdopodobieństwem się zdarzy to, albo tamto.
No są też egzystencjaliści,
jak choćby Satry czy Albert Kamik,
którzy wychodzą z takiego założenia,

że właściwie człowiek budzi się
każdego dnia, jest kimś nowym
i może zrobić cokolwiek dusza
zapragnie, właściwie może zmienić swoje życie
z dnia na dzień. Tak, tak, tak,
egzystencjalizm, to jest właśnie metafizyka
taka ukryta,
egzystencjalizm
nie jest naturalizmem,
egzystencjalizm
nie opiera się w ogóle na
nauczę o przyrodzie,
tak, czy na kimkolwiek
przyrodosnawczym podejściu do człowieka
i tak jak powiedziałem
tak długo, jak odkładamy
na bok wszelką
naturę, wszelką przyrodę, prawa
przyrody i
fakt, że jesteśmy ciałami pośród
innych ciał fizycznymi
i że koniec końców wszystko, co
robimy, wszystkie rzeczy, które
wszystkie nasze działania mają jakieś tam
również wymiar fizyczny, w związku z tym
dzieją się w fizycznym świecie, w którym działają
prawa natury.
No mało jest rzeczy, które pan może zrobić
w sposób wyłącznie i materialny,
nie wiem, pomyśleć pan może o czymś
pomedytować,
to jest chyba jedyna rzecz, która
jest niematerialna, to nie ma fizycznego
wymiaru jako działanie ludzkie,
a która podlega wyborowi.
Ale już jakby pan chciał coś powiedzieć,
to już jest
fizyczne działanie ciała, więc
jako takie, jako tacy właśnie
agenci, jako tacy właśnie działający
fizycznie
jednak w absolutnej
większości przypadków

wpisujemy się w porządek natury
i tak jak powiedziałem, tak długo
jaka spracujemy od tego faktu
tak długo, wolna wola wydaje się
oczywistością, ale
kiedyś tylko
i właśnie egzystencjaliści też właśnie od tego
strachują, dlatego opowiedziałem, że jak egzystencjalizm
to metafizyka, egzystencjalizm
z tego rodzaju
można powiedzieć idealizmem, bo
dla niego właśnie
świadomość i
jakby pewnego rodzaju
taka czysto
świadomościowa postać
bytu ludzkiego jest punktem wyjścia,
czyli to jest jakby właśnie
taka dość
dość klasycznie idealistyczna postawa
że właśnie to co
to co myślę jest jakby, to co
się pojawi w mojej świadomości jest jakby pierwotne
w związku z czym
tak jak powiedziałem egzystencjaliści
tak jak pan powiedział również egzystencjaliści
przypisują człowiekowi w sensie absolutną wolność
codziennie budzisz się rano
i w zasadzie możesz
zdecydować o tym kim będziesz
i w ogóle czy będziesz
prawda, kamień
że samobójstwo jest podstawowym problemem
filozoficznym i niejako go
codziennie rozwiązujemy, bo codziennie
nie popełniamy samobójstwa, czyli niejako
wybieramy życie
i to jest jakiś taki nasz wolny wybór
można by powiedzieć pierwotny, że właśnie
żyjemy zamiast umrzeć
Pan zresztą też o tym pisze
że jakby człowiek zawsze
wybiera bycie niż

niebycie, że to jest taka naturalna
wrodzona wiara w byt
że nie jesteś le być
cytuję ta naturalna wiara w byt
w to, że nie jest źle być
jest pierwotnym, odwiecznym, instyktownym
przekonaniem, z którym przechodzimy na świat
co już w samym tym momencie
naocznie widać
tak, ale to jest polemika
z egzystencjalizmem, bo właśnie ja tutaj
stawiam też, że my nie wybieramy
wcale życia, bo
ten wybór jakby się sam dokonuje
za nas i to nie jest tak, że ja
budzę się rano i myślę sobie
żyć czy nie, być albo nie być
jak hamlet.
Nikt z nas będzie czy nie jest takim hamletem
i hamlet
będzie czy sytuacją hamletyzm
czy hamletyzacja
jest taką skrajną
właśnie sytuacją egzystencjalną
a nietypową czy regularną
w związku z czym ja wcale nie wybieram w życia
ale tutaj też dochodzimy do podstawowych wartości
czyli do dobra i zła
oczywiście trudno wartościować coś
co ma być pewnym narzędziem, orężym
co samo w sobie nie ma ładunku wartościującego
ale w Pana książce gdzieś w tym kręgu
pojęciowym związanym z określaniem
czy wyjaśnianiem woli
łączą się właśnie podstawowe pojęcia etyczne
czyli dobro i zło.
Czy wola jest bardziej zależna albo inaczej
czy wola ma większą słabość
do dobra czy do zła. To jest właściwie pytanie
zadane trochę inaczej
czy człowiek jest z natury dobry
czy zły. Często takie pytanie stawiamy
bo pisze Pan w książce

i tu będzie kolejny cytat, może trochę przydługi, ale myślę, że warto to zacytować nie można chcieć nie być zawsze woli się być po prostu dlatego, że woli się jakieś dobro.

Hamlet to człowiek ostatecznie niepojęty nawet jeśli możliwy tylko w nowoczesnych dekoracjach i tak samo przez uogólnienie ze wszystkim innym nie można, wydaje się, chcieć czegoś z innego względu jak dobro które w tym widzimy. Jeśli nawet piję może alkoholu to ze względu na jakieś dobro, które błędnie uważając w tym dostrzegam. Nie po to aby się zniszczyć. Chyba, że w samo zniszczeniu dostrzegam jakieś dobro. Kto jednak widzi dobro w samo zniszczeniu nie jest wolny, tylko błąkany zaburzony. A że nie można w wolny sposób wybierać bycia błąkanym podobnie jak nie można z wolnej woli stać się niewolnikiem, to wolna wola zawsze wybiera dobro. Co najwyżej mniejsze dobro, czyli wolna wola to dobra wola nigdy zła. Czyli z tego tutaj już skończyłem cytat, czyli z tego mogłoby wynikać że człowiek z natury jest dobry. Może raczej tak, że człowiek chce wierzyć w to, że jest dobry.

I to raz
dwa, że
jest jakby z natury dobry w tym sensie, że oczywiście cokolwiek robi to w pewnym sensie wydaje się, że robi to dlatego, że widzi w tym jakieś dobro.

I może się mylić
i może błędnie to dobro tam dostrzegać, albo albo po prostu w jakiś tam przeczyn brać

coś oczywisty sposób
złego za dobro
to na jedno wychodzi, ale
ale wydaje się, że
panalny, że jakby nikt nie robi
niczego jakby
co uważały za zło dla siebie
prawda, więc
w tym sensie
w tym sensie każdy nasz czyn
jest podyktowany jakimś tam interesem
i to jest takie to dobro
które jest w czymkolwiek co robimy
nawet jeżeli
jest to zupełnie iluzoryczne
dobro. No to jest takie bardzo
interesowne dobro, właściwie egoizm
No tak, w tym sensie
człowiek jest dobry o tyle, że
jest egoistą właśnie i dlatego dobrze
do swojego dobra i dlatego jest dobry
i chyba
tyle można, natomiast o tym
żeby był dobry w jakimś takim bardziej
zobowiązującym sensie
dążenia do jakiegoś bezinteresownego
dobro to bym
nie ryzykował aż tak
aż tak daleko idących
uogólnień. Myślę, że
można bezpiecznie powiedzieć
że człowiek dąży do swojego
dobra
czyli w tym sensie jako egoista
jest poniekąd dobry z natury
paradoksalnie
Jaki to ma związek z wolnością?
No bo chociażby Immanuel Kant właściwie
potwierdza ten związek między wolnością
a dobrem i argumentuje, że jeśli
nie mamy wolności wyboru to w ogóle nie
ma sensu mówić, że powinniśmy wybrać
ścieżkę właśnie dobra prawości

Tak, tylko że Kant oczywiście, Pan Kant
dla kanta dobro to
nie jest to co ktoś postrzega
jako swoje dobro
Kant
dla kanta dobro jest czymś obiektywnym
czymś, co może rozum
ludzki
czyli rozum każdego z nas
poznać
jako dobro właśnie, jako dobro
w pewnym sensie bezwzględne
bezwarunkowe.
Przy czym właśnie Kant mówi, że tak naprawdę
najczystszy
dobrem
na świecie
takim dobrem bez żadnych dodatkowych określeń
tylko po prostu dobrem jako takim
jest właśnie
dobra wola, wola dobra
by tak rzecz
wola dobra, która dla niego jest
oznacza z wolą
wypełnienia prawa moralnego
z wolą postępowania
zgodnie z tym jak nam nakazuje
moralny
rozum, rozum praktyczny
i co nam obiektywnie
jakby każe
tak, czyli po prostu musimy
postępować zgodnie z obowiązkiem
innym i zowym, mówiąc w skrócie
i uproszczając
ten skomplikowany wywód
jeżeli ma pan sobie głęboką
silną wolę
wypełnienia obowiązków
to pana wola jest właśnie najczystszy
zdobr
to jest najczystsze dobro jakie tylko można
być

po prostu jest pan człowiekiem obowiązkowym
wypełnia pan to co prawo moralne nakazuje
nie ma pan żadnych od tego co do tego
wątpliwości
albo religijne, bo tak trochę zawiesiliśmy
tą teologię w powietrzu, ale wydaje mi się
że to też jest istotny wątek do którego
należałoby wrócić
i też tutaj jeszcze wcześniej pojawiło mi się
to w głowie takie zastrzeżenie
może to jest tak
że to działa na zasadzie podrzędności
woli ludzki wobec
woli boga, że kawań wyklucza
herbaty, tym bardziej
że przecież tak już było w zasadzie od średniowiecza
bo to średniowiecze o czym pisze
choćby Tomasz Żyro w książce wola polityczna
ustaliło dwa porządki woli
właściwie, czy harmonię dwóch porządków
właśnie porządek woli ludzkiej
i podrzędność woli ludzkiej wobec
woli boga, może tych podrzędności jest zresztą więcej
można to oczywiście tak
również postrzegać
ale skoro pan
przywołał kanta
to ja
posłużę się tutaj
jeszcze trochę jego teorią
niejako w końcu do tego co pan powiedział
żeby
żeby niejako no
jakoś nasza rozmowa
miała taki charakter też bardziej
dyskusyjny czy polemiczny
otóż Kant by powiedział
tym bardziej, że nie dojdziemy do żadnego wniosku
i to musimy przyjąć właściwie
powinniśmy przyjąć na samym początku
że to nie jest rozmowa zmierzająca do tego, że ktoś będzie miał rację
że mówił nieprawdy
raczej nie, jedynie możemy ustalić

co jest większym
co jest bardziej konfundujące
a co mniej, ale chyba do
jakieś postatecznych praw
nie dojdziemy, ale
pracując do kanta, bo właśnie
jeśli chodzi o kanta to
jest bardzo ciekawe to co pan powiedział
o tej podrzędności woli w stosunku do woli boga
bo właśnie u kanta
chodzi o to, że tego nie ma
otóż
jest pan wolny dlatego
czy też
wolność pana polega
na tym, że jest pan właśnie
że kieruje się pan swoim rozumem
oczywiście swoim to nie znaczy
swoim widzimisie
rozum to nie jest w widzimisie
subiektywne kaprys
czy ochota, czy
chęćka, czy
jakaś idiosynkrazja indywidualna
rozum mamy wszyscy jeden
wspólny, chociaż każdy
z nas na własny
betagrad z indywidualny
sposób go używa, ale jakby ten
rozum o ile używany jest
w sposób
poprawny powinien nas wszystkich
prowadzić do tych samych wniosków w sensie moralnym
przynajmniej
to jest jakieś prawo moralne, obiektywne
i faktyczne
niejako
które jakby należy do świata
metafizyki moralności
to jest metafizyczne prawo, ale ono nas
obowiązuje dokładnie tak samo jak prawo
przyrody obowiązuje w przyrodzie
i rozum to prawo

odkrywa, czyli pan to prawo
jest w stanie swoim rozumem
odkryć i teraz jeżeli pan podąża
za rozumem
który odkrywa przed panem to
obiektywne prawo, to jest pan wolny
właśnie
tak na tym polega wolność
czyli wolność bycia czy życia
w zgodzie z sobą właściwie, o czym pan
też to też pisze
tak musi być, bo pan czy pan jest rozumem
z drugiej strony, czy pan jest w swoim
rozumem chociażby nawet i subiektywnie
pojmowanym mocno
nie, jest pan też ciałem, ma pan
instynkty, potrzeby, pragnienia
nałogi
tysiące różnych spraw, które
nie są w zasadzie sprawami rozumów
i teraz
oczywiście filozof uważa się
głównie za rozum
i dlatego dla kanta bycie zgodnym
we swoim rozumem to bycie zgodnym
z sobą i dlatego to jest wolność
ale wyobrażam sobie człowieka
który nie jest aż tak bardzo
filozofem jak kanta
nie utożsamia się tak bardzo ze swoim
rozumem, a utożsamia się bardziej
ze swoimi pragnieniami na przykład
czyli taki bardziej hops, czyli wiara
w największe popędy
tak jest, bardziej hops właśnie
Tomasz hops
uściślimy
żeby to nie umknęło
i jeżeli pan bardziej
ma się ze swoimi popędami, pragnieniami
to rozum
nie jest czymś, co pan uważa
za siebie, albo nie do końca

w każdym razie i wtedy ten
rozum staje się takim Freudowskim
superego nadzorczym
który powoduje w panu poczucie winy
i inne jakieś tam
neurotyczne odruchy
i wcale pan nie jest w zgodzie z sobą
tylko właśnie ten rozum
powoduje zaburzenia i tak dalej
trzeba być kantem właśnie, żeby uważać się wolnym
tylko dlatego, że się postępuje
zgodnie z rozumem
ale to tak nie działa
w przypadku większości ludzi
kant był też nietypowym
osobnikiem, można by rzec
Panie doktorze
miałem takiego znajomego
bezdonnego, Piotr miał na imię
on już nie żyje
on mógł być z matką, mógł mieć
dom, ale świadomie wybrał
życie bez domu, wybrał życie
na ulicy
który w swoje życie powtarzał, że nie chce brać
udziału w tym wszystkim
w czym my bierzemy udział
że jest przeciwko systemowi, że jest przeciwko
układowi jak to on często nazywał
że nie lubi schematów
cenił wolność tak jak ją rozumiał
jako niezgodę na życie w pewnym systemie
norm zakazów
po prostu w systemie kapitalistycznym
wolał żyć na ulicy
co dziennie podejmował
mogłoby się wydawać wolne decyzje
w zgodzie z sobą umawiał się
w spotkanie, później rezygnował, nie przychodził
czasem przychodził bez zapowiedzi
wolność to było chyba najczęstsze słowo
które on wypowiadał
co to było jeśli nie wolna wola

a może to była wolna wola, może to nie podlega
dyskusji
to podlega dyskusji
to znaczy oczywiście
tutaj mówimy jeszcze o jakimś
dodatkowym wymiarze
sensu, pojęcia, wolność
może bardziej nad wolności
niż wolnej woli, chociaż oczywiście to się łączy
słusznie pan to tutaj połączył
ale wolność
może znaczyć różne rzeczy
dla niektórej wolności to przede wszystkim
nie zgoda na system transgresja
odrzućenie
negacja
nihilizm
no mniej więcej od czasów
diogenesa
cynika diogenesa
który zamieszkał
w becce
i miał wszystko
gdzieś i zachowywał się dość podobnie
do pana kolegi
również
był takim mędcem
i filozofem
ulicznym, można by
rzec
do tego stopnia wolnym
że komu sam aleksander
macedoński przybył do niego
z wizytą żeby zobaczyć to dziwo
i zaoferował mu
cokolwiek tylko tamten że chce
diogenesa odpowiedział żeby
aleksander
odsłonił mu słońce
bo stanął go cieniu
i tylko sobie od niego
życzył
więc może powiedzieć jest to przykład

wielkiej wolności takiej wewnętrznej
być może najbardziej
na swój sposób imponującej
i szlachetnej
z drugiej strony takie życie
pozdawiłem nas w gruncie rzeczy
bardzo wiele
bardzo wiele opcji, bardzo wiele możliwości
przed nami zupełnie zamkniętych
bo właśnie nie uczestniczymy w systemie
i w tym sensie
nasza wolność zostaje ograniczona
nie mamy wielu możliwości
wielu rzeczy nie możemy zrobić
nie przypadkiem pana kolega już nie żyje
być może
bo może właśnie jego negacja
systemu była tak wielka
że zwyczajnie również na jego zdrowiu
się to odbiło
ale wciąż on tak chciał
wciąż tak chciał oczywiście
to jest trudno sobie wyobrazić
że to jest szczęśliwe życie
i że każdy z nas by wybrał tego typu życie
więc wydaje się, że zatem też musi stać
jakaś psychologiczna
jakaś psychologiczna tendencja
nie mówię, że zaburzenie
czy coś patologicznego
tylko po prostu jakaś odmiana charakteru
choć tu też pan trochę wartościuje
choćby
to w jaki sposób Piotr przeżył swoje życie
może dla niego to życie było najlepsze
jakie mógł sobie wyobrazić
to nie odrzucam, możliwe że tak było
ale
też jakby nie chciałbym wcale żyć
tak jak on
wcale nie czułbym się wolny
gdybym nagle się znalazł w jego sytuacji
wręcz przeciwnie

no tak, ale ja jestem
tak samo miarodajny jak on
więc w tym sensie
mamy słowo przeciw słowu
i na tym się też koniec końców kończy
z tą wolną wolą
bo tutaj nikt nikogo nie przekona
też i nasze pojęcie
tego, nasze poczucie
tego o czym tutaj mówimy
jest z jednej strony na tyle intuicyjne
głębokie i zakorzenione
w nas
a z drugiej strony
dodajmy jeszcze to
choćbym nie wiem jak długo dowodził
że nie ma wolnej woli
to nie da się żyć
zgodnie z tą
prawdą
gdyby to była prawda
przecież jest też grono rozszerze
nie powiem tylko filozofów
ale powiem ekspertów, którzy twierdzą
że wbrew przeciwnie może takie uświadomienie
sobie, że nie ma wolnej woli
może być w pewien sposób dla nas
uzdrawiające
na przykład biolog ewolucyjny Jerry Coyne
autor bloga dlaczego ewolucja jest prawdą
który pisze między innymi artykuły dla Quillet
pisze na swoim blogu, że
uświadomienie sobie, że wolna wola
jest iluzją
może mieć zdrowe konsekwencje dla społeczeństwa
na przykład dla wymiaru sprawiedliwości
i dla naszego własnego dobra
po pierwsze nie musimy się obwiniać
myśląc, że w przeszłości powinniśmy
zachować się inaczej
i że w ogóle może żyć się nam
lepiej, że jeśli
na przykład od lat mamy na sumieniu

że nie udało nam się zrealizować idealnej ścieżki kariery, że nie zostaliśmy tym kim chcieliśmy zostać to wcale nie znaczy, że popełniliśmy złe wybory tylko że nie mieliśmy innego wyjścia no bo panie, tym jest dużo racji w tym częściowo się z tym zgadzam tylko jednocześnie uważam, że to jest pewnego rodzaju utopizm to znaczy już Spinoza, przywołajmy pierwszy z Drzegu przykład siedemnastowieczny filozof z Amsterdamu, z Holandii też mniej więcej coś takiego mówił, jak to właśnie pan tutaj przytoczył i trudno się z tym do pewnego stopnia nie zgodzić, to jest racjonalne zresztą trzeba chyba używać słowa utopizm, można determinizm czy nie, czy to nie jest wystarczające słowo znaczy to jest determinizm ale jednocześnie to przekonanie, że jeżeli sobie uświadomimy, że nie mamy wolnej woli to to będzie dla nas wszystkich dobre i to wyjdzie nam całemu społeczeństwu na lepsze nie się to wydaje utopią to znaczy po pierwsze nie da się moim zdaniem w żaden przekonujący sposób nie da się tak naprawdę żyć w tym przekonaniu znaczy ja na przykład mogę być przekonany, że wolnej woli nie ma ale to nie znaczy, że ja mogę pana traktować, jakby pan nie miał wolnej woli bo to będzie nie moralne przykład prawda

więc ja mogę głęboko
wziąć to, że nie ma wolnej woli
ale gdybym zaczął postępować
zgodnie z tym głębokim przekonaniem
wyrażając wszystkie możliwe
praktyczne konsekwencje
w swoim działaniu
tego przekonania
to bym się zachowywał szczególnie ludzko
i tutaj właśnie
dochodzimy do serna sprawy, że
skoro nie ma wolnej woli, to też pan może
przyjąć, że nie powinno być kary
tak, ale
tutaj jakby dochodzimy do dialektycznego
by także zwrotu
przynajmniej jeśli chodzi o moją
na ten temat teorie
czy hipoterze
z jednej strony wolna wola jest
czy wydaje się z punktu widzenia fizyki
i praw przyrody
iluzją
to z drugiej strony to jest coś w rodzaju
takiej uniwersalnej, powszechnej
powiedzmy technicznie transcendentnej
ludzkiej iluzji
to znaczy to jest iluzja, którą wszyscy podzielamy
to jest iluzja, która zawiera się
wręcz w samym akcie mowy
tam akt mowy
sam fakt, że mówimy
zakłada, że mówimy z własnej woli
coś
gdyby pan mówił coś, co pan ukazali
powiedzieć, ale pan w to nie wierzy, to
od razu byśmy to usłyszeli
w jednym całym akcie mowy musi
jakby już sobie być aktem immanentnie
wolnym
ja muszę wybrać, że coś powiem co chce
prawda
i już sam fakt, że mówimy, że jesteśmy

zwierzętami mówiącymi
obdarza nas wolną wolą
jako takiego
rodzaju transcendentálním złudzeniem
naszej mowy
który się wytwarza
we wszystkich mówiących, jednocześnie
i jest jakby wspólne
uniwersalne, to nie jest subiektywne
to nie jest subiektywne złudzenie
tylko właśnie ludzkie
i ono jest jakby nie do wykorzenienia
nie do przeskoczenia, nie do
pokonania, ono
jakby jest w tego rodzaju iluzorycznym
fundamentem naszej ludzkości
i moralności, kultury
podmiotowości
sprawczości
wreszcie jakiejś takiej psychiczności
w sensie
poczucie bycia sobą
bycia kimś
kto robi to co chce
albo przynajmniej czasem robi to co chce
bycia sobą
no w tym sensie jakby musimy
mieć to poczucie wolności
bo bez niego
bo bez niego odginiemy
i tutaj tylko zatrzymajmy się pan oczywiście
albo pan też dotyka w książce
tego ważnego przekąźnika
dzięki któremu budujemy
jak pan to pisze, mikronarację tożsamościową
czyli właśnie języka
języka, który ma stwarzać
takie warstwy wolności czy pozory wolności
a nawet po prostu decyzje, które uznajemy za wolny
tak, to jest jakby taki świat
dodatkowa
taka nazwijmy to
noosfera

bo to nie jest fizyczne, to nie jest realne
to nie jest część przyrody
to jest coś co wytwarza nasz umysł
w wyobraźni
ale to jest nasza wspólna wyobraźnia
pamiętajmy właśnie wyobraźnia
która w języku się
komunikuje
pomiędzy wszystkimi umysłami
i ta nasza wspólna wyobraźnia
właśnie jest
z jednej strony tylko czymś wyobrażonym
ale ponieważ szybszy to sobie wyobrażamy
to wytwarza to swego rodzaju
drugą rzeczywistość
jakby swego rodzaju drugą obiektywność
która nie jest
całkiem prawdziwa
ale jednocześnie jest na tyle w nas
silnie zakorzeniona
w swojej iluzoryczności
że jakby staje się prażą
i na tym polega wolna wola
że ona jakby jej nie ma
ale jednocześnie w tym jej niebycie
ona się
ona musi jednocześnie
u rzeczywistości na poziomie naszej
wyobraźni zakorzenionej w mowie
jako właśnie zwierząt, które się
zakorzywiają między sobą, właśnie jako ludzie
którzy mówiąc do siebie
zakładają, że ten drugi też mówi
właśnie z wolnej woli, z własnej woli
to co chce powiedzieć, to co ma na myśli
a nie że jest automatem
który po prostu
wydaje dźwięki, prawda
i do tego właśnie też jest potrzebna wolność
ja muszę zakładać, że pan
na przykład ze mną rozmawia
z wolnej woli a nie dlatego, że jest pan automatem
no bo gdy pan był automatem

to nasza rozmowa
może nie miałyby aż tak żywego
przebiegu i charakteru
ale nie, nie jest pan automatem
z wolnej woli pan
zainicjował tę rozmowę
z wolnej woli pan ją prowadzi
a z wolnej woli również
i gdyby tego nie było to te rozmowy
też by nie było, więc
z jednej strony wolnej woli nie ma
ale z drugiej strony ona jednak jest to
fundamentalny sposób
jakby buduje kulturę
przeprowadzając ze mną rozmowę
też chyba obaj mamy
pewną, no właśnie
świadomość, że mamy
świadomość i właśnie też
że jakby wszystko dzieje się
w obrębie naszych świadomości
i chciałem też zapytać
o połączenie woli z jaźnią
ze świadomością
chciałbym tutaj przywołać
takiego neuropsychologa poznawczego
i autora książki No Self No Problem
czyli można by tłumaczyć
bez świadomości, bez problemu
jaka jest ta niebawera
no bo jeśli się nad tym zastanowić
idea wolnej woli nie ma właściwie sensu
jeśli nie ma tej jaźni czy świadomości
jak też sugerują najnowocześniejsze
badania neurologiczne
ale Chris Niebauer argumentuje
że wbrew intuicji
stajemy się wolni dopiero
gdy zdamy sobie sprawę
że nie ma tej jaźni, że nie ma tej świadomości
albo gdy uda nam się tę świadomość
w pewien sposób wyprzeć
na przykład w postaci medytacji

te badania Majkala Gazanigi
doprowadziły ostatecznie do wniosku
że jaźń jest tylko fikcją stworzoną przez mózg
a konkretnie przez lewą półkulę mózgu
ludzie wymyślają historię
wierzą w nie i rzadko kwestionują
ich prawdziwość
to właściwie można powiedzieć, że
jest kolejny argument, który mógłby dowodzić
że nie ma tak naprawdę wolnej woli
bo ta linia narracyjna
którą tworzymy w głowie
tak ją nazwijmy, ta nitka
z którą się budzimy, która nas określa
dzięki której rozumiem, że teraz
właśnie rozmawiam z panem
w studiu radiowym w Warszawie
a za chwilę skończę rozmawiać
i zgodnie ze swoją wolą pójdę do domu
a może wcześniej do piekarni
i że gdy się obudzę, to mam pewien schemat
działania narzucony
że to wszystko powstaje w mózgu
to rzeczywiście może być argument
jak to filozoficzne podejście
ma się do tego neuropsychologicznego
no, my się oczywiście łączą ze sobą
bo filozofia
wolnej woli
jest w dużej mierze
zwłaszcza dzisiaj opiera się
na badaniach
z tego właśnie obszaru
działania
funkcjonowania mózgu
choć pan powiedział, że to jest dusza, a nie mózg
nie lewa półkula mózgowa na samym początku
rozmowy
no tak, oczywiście
bo tak jak powiedziałem, jeżeli
przyjmujemy, że mamy duszę
jako pewnego rodzaju niematerialny
niezależny od ciała

metafizyczny podmiot
no to
doczepienie do niego wolnej woli
nie jest żadnym problemem, w zasadzie to jest
logiczne i spójne, prawda
ale wtedy mamy tego mikroboga właśnie
jeżeli nie chcemy się zamienić
w mikrobogów, tylko chcemy pozostać
na ziemi, to musimy jakoś pogodzić
ten wymiar
umysłu, wymiar
subiektywności
jednak z wymiarem obiektywnym
celem cielesnym na tym polega cały problem
o którym mówiliśmy
ale to może sobie w bardzo prosty sposób wytłumaczyć
można powiedzieć, że wola to jest zdolność ludzkiego umysłu
podobnie jak inne zdolności ludzkiego umysłu
jak zapamiętywanie, wyobrażanie
przewidywanie skutków, no od tego się aż tak
nie kwestionuje
no tak, ale to jest jakby zdolność
to nie jest wyłącznie jakby umysłową
zdolnością, znaczy zapamiętywanie
to jest coś, co robi umysł
ale by tego jest w obrębie samego siebie
ok, natomiast
wola dotyczy rzeczy, które jakby
nie są w obrębie umysłu
tylko poza nim
prawda, i na tym polega cały mek
tutaj oczywiście dochodzimy znowu do dualizmu
psychofizycznego
prawda, no bo wola jest jakby czymś psychicznym
ale jej skutki są najczęściej fizyczne
więc w gruncie rzeczy
problem wolnej woli
to jest w jakiś tam sposób
przeformułowany problem
dualizmu psychofizycznego
czyli problem duszy i ciała, czy umysłu
ciała i tego jak te dwa
się ze sobą łączą i komunikują

i ta sprawa też jest do dzisiaj
nie rozstrzygnięta i prawdopodobnie
nie rozstrzygalna
i dlatego być może wolna wola też jest jakby
jako właśnie jak się okazuje
na końcu
w gruncie rzeczy ta sama
kwestia tylko inaczej
problematyzowana
pod innymi pojęciami
ale w gruncie rzeczy chodzi
właśnie tak naprawdę o to jak ciało i dusza
czy ciało i umysłu
są ze sobą połączone
i jak właśnie to co psychiczne
może wybierać efekty na to co fizyczne
gdybyśmy znali odpowiedź
na to pytanie to też znali byśmy
tym samym odpowiedź na pytanie o wolną wolę
dobrze, panie doktorze
o jeszcze jedno złożenie czy
sformułowanie chciałem zapytać
które pan też wymienił podczas tej rozmowy
co najmniej jeden raz
a przynajmniej raz to zapamiętałem
bo gdzieś równorzędnie do formuły wolna wola
jest też złożenie siła woli
albo słabość woli
od dwudziestego wieku właściwie
zaczyna się coraz częściej
pisać mówić o zjawisku słabości woli
czy słabości wolnej woli
na co wpływ tutaj się jeszcze odwołam
do książki Tomasza Żyro
wola polityczna ma odczarowanie świata
pan się zgadza, że coraz trudniej
dziś o silną wolę
i właściwie z czego to wynika
co z tym odczarowaniem świata
możemy jednak bardziej siebie odczarowujemy
z zewnątrz
tutaj kwestia
do zastanowienia nie mam takiego gotowego

na to
jakiejś gotowej teorii
tak na szybko to
powiedziałbym, że
miałbym się dokładnie zastanowić
jaki jest związek pomiędzy
odczarowaniem świata
a siłą osłabieniem albo siłą woli
choć w takiej tradycji
bardziej konserwatywnej
antropologii, której
największym mistrzem był Fryderyk Echnicze
no niewątpliwie
jest taka myśl, że właśnie nowoczesny
świat
uczynił człowieka słabym
właśnie jeśli chodzi o
uślabość woli
dlaczego tutaj przyczyny są złożone
i to jest dość długa opowieść
dość długa narracja
mówiąc w największym skrócie
nowoczesny świat
pozbawiona z rozmaitych wyzwań
tych naturalnych przeszkód
i naturalnych
szorstkości
życia
i jakby
wygładza nam
świat
baza bezpieczak dla nas
przed najgorszymi
zawiskami naturalnymi
na tym polega cywilizacja, że jesteśmy coraz bardziej
szczelnym kokonem
od separowań i od natury
ale jednocześnie ta separacja
musi być tak zwanej strefy komfortu
tak jest, no i ponieważ nie lubimy wychodzić
z strefy komfortu to to osłaby na naszą wolę
ponieważ nie konfrontujemy się z rzeczami
które by nas

wzmocniły jeżeli nas nie zabiją
ta narracja
należy do nurtu antropologii
konserwatywnej
generalnie odrzuca człowieka
nowoczesnego właśnie jako człowieka słabego
jako człowieka
jako człowieka
nie wiem bez wartości
tak dalej
oni o dzisiaj przez
reprezentanci tej konserwatywnej antropologii
mają jakieś swoje racje i argumenty
ale przy rzeczywiście
można powiedzieć o człowieku nowoczesnym
że jest aż taki słaby, no z końca wybudowaliśmy
elektrownie atomowe
wybudowaliśmy
niesłychane instalacje, mocy
i energii
o których się żadnej innej pocenie śniło
w pewnym sensie mamy największą
moc jaką tylko moglibyśmy chcieć
mieć
nikt nie był tak mocny
jak my, jak dzięki naszej cywilizacji
więc te opowieść
można równie dobrze opowieść na odwód
i wcale nie jestem przekonany
czy się nowoczesność
i postęp cywilizacyjny
czynion człowieka słabszym
choć tutaj też
jako kontra argument można by chociaż podać
kulturę korporacyjną, której dominuje
hierarchiczna sieć nie tylko stanowisk
ale też zadańczy obowiązków
właściwie z wykluczeniem takiego
podejścia wolnościowego
z drugiej strony ona właśnie przeżywa kryzys
bo te nowe pokolenia
właśnie nie chcą pracować za dużo
wyłamują się z tych schematów

w których wcześniej pokolenia funkcjonowały
więc to też jest bardzo płynne
no tak, tak, o dzisiaj to jest
o dzisiaj to jest płynne
i
z drugiej strony czy nie wiem
czy w XVI wieku gdybym mógł pan być
rycerzem albo chłopem
albo, albo, albo księdzem
tym oczywiście nie tylko, że pan nie chodziło
to, że pan miał takich wybór
bo to nie było żaden wybór
tylko po prostu pan nim był
albo nie był tym, albo tamtym
czy wtedy człowiek był więcej wolności
czy ten rycerz
14-wieczny na Rumaku
to był naprawdę jakiś
dla nasz reprezentant wolności
albo nie wiem jakiś japoński samuraj
no japoński samuraj
i potrafił z powodów honorowych
odebrać sobie życie to jest
na swój sposób akc wolności
woli niesłuchanej
prawda, bo postąpić
wbrew własnemu instynktu wierzyca
zabić się świadomie
i do właśnie z powodów czysto
moralnych, honorowych
to jakby wydaje się najmniej
nieprawdopodobny węc dowód wolności woli
ale czy nawet jak coś z nas chciałby być samurajem
chciałby pan być samurajem
ja nie chciałbym być samurajem
ja nie chciałbym żyć w proces samurajów
nawet bym był najlepszym z samurajów
to chyba by mnie chciał wolał
bym był jednak tym gnuśnym
nowoczesnym człowiekiem
otoczonym tym całym kokonem
cywilizacji zabezpieczonym
przed najgorszym

przynajmniej w jakiejś tam mierze
a nie kimś to nieustannie musi mieczem
wywijać
nie widzę w tym jakiejś wielkiej wolności
ja się wolny czuję właśnie w nowoczesności
i nowoczesność
nowoczesność czyni mnie wolnym
a nie jej zaprzeczenie czy negacja
czyli takie bardziej
wracamy do tego
życie w zgodzie z sobą
z własnym ja czyni nas wolnym
tak, ja bym tutaj pod tym względem
był właśnie epiku rejczykiem
jeżeli może pan
w spokoju
i zdrowiu przeżyć swoje życie
i zaznać nieco przyjemności
to właściwie wystarczy
nic więcej nie trzeba
i to jest właśnie wolność
wszystko ponadto
jest już tylko ambicją
i złudą
panie doktorze
celem tych naszych rozmów w sezonie nieogórkowym
jest po pierwsze pobudzić do myślenia
po drugie
żeby coś z tych rozmów zostało nadłużej
jakaś myśl, jakiś intelektualny błysk
jakiś wniosek
jeśli istotą filozofii jest
dociekanie wielowiekowe
powtarzanie i dociekanie
to jaki jest sens
pytania w ogóle o wolną wolę
czy rozmowy na ten temat o istotę
wolnej woli, jaki jest sens wychodzenia
poza ten naivny
zdroworosądkowy płytki
powierzchnowy sposób
poprzez który my najczęściej rozumiemy wolną wolę
i nie ma w tym nic złego

jaki jest sens wchodzenia głębiej
skoro tak naprawdę co już ustaliliśmy
i tak do żadnych konkretnych wniosków nie dojdziemy
bo jakkolwiek definicję nie przyjmujemy
czy nie wymyślimy
jest ona pewną konwencją językową
jedną z wielu
co my z tego możemy mieć w ogóle w realnym życiu
no wie pan
może chociażby samą przyjemność
porozmawiania na ten temat
po ćwiczenia
umysłów
i języka
po wymieniania się argumentami
pomysłami
jakimiś dyami, które nam na bieżąco przysły
no to może tyle
może nie więcej niż to
więcej sensów tym
wszystkim niż tylko to
być może filozofią jest tylko
swego rodzaju luksusem
luksusem
wolnego czasu
który uprawia się czas na jakiś czas
po prostu po to żeby to zrobić
i bez żadnych
dodatkowych celów
tak mi się zresztą wydaje
że nas to jakby wzbogac o samoprzest
to jest jakby
przyjemność, a jednocześnie
coś więcej niż przyjemność, jakaś wartość
która jest wartością samą w sobie
to po prostu wartość intelektualna
wartość wymiany idei
i próby
ustalenia jakichś
czy zrozumienia
czegoś myślę, że nawet jeżeli nie doszliśmy
do niczego to jednak wiemy
więcej

[Transcript] Raport o stanie świata Dariusza Rosiaka / Raport - sezon nieogórkowy - 9 sierpnia 2023

więc
jaki jest sens
no jaki jest sens poszerzania
wiedzy, być może nie ma
wydaje się, że jednak historia cywilizacji
pokazuje, że poszerzanie wiedzy
ma fundamentalny sens
dobrze
to miejmy nadzieję, że
dla naszych słuchaczy to też będzie
przyjemność i coś więcej
nie tylko dla nas
też mam taką nadzieję
przepraszam, wyparł mi telefon
ja też mam taką nadzieję, że
będzie to i przyjemność
i jej jakiś pożytek
w każdym razie to nie zwolnej woli
jak ten telefon upadł
tak się po prostu stało i już
doktor Jacek Dobrowolski, doktor filozofii
pisarz, autor książki
czywola jest wolna z Uniwersytetu Warszawskiego
był gościem
raportu sezonu niogórkowego
bardzo panu dziękuję
również bardzo serdecznie dziękuję panu
i państwu za słuchanie
i panu za zaproszenie
pozdrawiam do widzenia
do usłyszenia
a to jest raportowy sezon niogórkowy
odmiana raportu o stanie świata
dziękujemy państwu, że z nami jesteście
raport o stanie świata
od marca 2020
rozwija się dzięki państwa
zaangażowaniu i szczotrości
to dzięki wam możemy opowiadać
o świecie przy pomocy
dźwięków
ten program jest przygotowywany
w profesjonalny sposób z zachowaniem

[Transcript] Raport o stanie świata Dariusza Rosiaka / Raport - sezon nieogórkowy - 9 sierpnia 2023

najwyższej jakości
bo na nią właśnie zasługują słuchacze
raportu o stanie świata
serdecznie dziękuję wszystkim państwu
za wpłaty, wasza chojność
jest dla mnie ogromnym zobowiązaniem
zbiórka na patronite.pl
ciągle trwa, zachęcam do udziału
najchojniejsi patroni
raportu o stanie świata to
firma Ampio Smart Home
Aureus Leasing
Kredyt Ubezpieczenia Księgowość
sprawdź nas na www.aureus.pl
Hotel Bania Termaliski
w Białce Tatrzańskiej
oferujący pakiety pobytowe
z termami w cenie
Mikoż Barczewski
2005 Global
firma doradcza
Credo
Calmed, polskie pompy ciepła
Sklep internetowy GoldSaver.pl
w którym sztapkę fizycznego złota
kupisz po kawałku
i bez wydawania jednorazowo dużych kwot
KR Group
firma outsourcingowa
www.krgroup.pl
Razem w przyszłość
Polsko-Japońska Akademia Technik Komputerowych
Warszawa Gdańsk Bytom
Michał Małkiewicz
NorthMaster
Marka Łodzi Motorowych z Polski
www.northmaster.pl
Wydawnictwo Pascal
wydawca przewodnika Polska na weekend
firma Software Mill
od zawsze zdalni
programują dla całego świata
dom wydawniczy muza

bo świat nie jest nam obojętny
Pure Play
Gdańska Agencja Mediowa Digital
i doradca w budowaniu
kompetencji in-house
Uber, myślimy globalnie
działamy lokalnie
Agnieszka i Sławek Zawadcy
a także
Budros, pompy ciepła
gruntowe pompy ciepła
dla budynków przemysłowych i wielorodzinnych
kompleksowa obsługa
Liceum Błęńskiej
Gdańsk-Kowale
przemysłana edukacja
Piotr Bohnia
Michał Boyko
CIO.net
and Digital Excellence
łączymy ludzi i idee
Grupa Brokerska CRB
ubezpieczenie należności
dla twojej firmy
Bezpłatne porównanie ofert
www.grupacerb.pl
Duna Language Services
Biorot umaczeń
do zadań specjalnych
www.duna.biz
Flexiproject
kompleksowy i intuicyjny system
do zarządzania projektami
i portfelami projektów
JMP
z miłości do sportu, z najlepszych tkanin
w sercu pod hala
szyjemy dla was porządną odzież
Palarnia Kawy
La Caffè
LSB Data
dedykowane aplikacje internetowe
dla biznesu

[Transcript] Raport o stanie świata Dariusza Rosiaka / Raport - sezon nieogórkowy - 9 sierpnia 2023

masz pomysł, zrealizujemy go
wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
wydawca książek serii
krótkie wprowadzenie
wszystko co trzeba wiedzieć
Leszek Małecki
aplikacja Moja Gazetka
polska proekologiczna
aplikacja zakupowa z gazetkami
promocyjnymi i nie tylko
Moja Gazetka
kupuj mądrze
firma Prosper z Sosnowca
hurtownia elektroenergetyczna
właściciel marki czystus
firma ODO24
optymalny, kosztowo
outsourcing ochrony danych
osobowych ODO24.pl
Tatrzański festiwal biegowy
Tatra Sky Marathon
22 lipca biegamy w sercu
Tatry i gminy kościelisko
TIKSTOP.L
niezależny serwis biletowy
sprzedamy bilety na twoje wydarzenia
kulturalne i sportowe
karnia cyfrowa totem.com.pl
wspieramy wydawców
i self-publisherów
drukujemy najpiękniejsze książki
Fundacja Wasowskich
opiekująca się z puścizną Jerzego Wasowskiego
i wydawca książek Grzegorza Wasowskiego
szczegóły na
wasowscy.com
Michał Wierzbowski
Wayman oprogramowanie
wspomagające firmy inżynieryjne
w zarządzaniu projektami
stworzone przez polskich inżynierów
i sektora projektowego
www.waymansoftware

[Transcript] Raport o stanie świata Dariusza Rosiaka / Raport - sezon nieogórkowy - 9 sierpnia 2023

Zen Market

pośrednik w zakupach ze sklepów

i aukcji w Japonii

Zen Market JP

Dziękuję bardzo

To dzięki państwu mamy raport o stanie świata